

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЩОДО МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовано доцільність застосування спеціальних режимів оподаткування малих підприємств, проаналізовано проблеми вітчизняної спрощеної системи оподаткування, виявлено фіскальну неефективність малого бізнесу в Україні та запропоновано напрями вдосконалення правової бази щодо оподаткування малих підприємств.

Ключові слова: мале підприємство, податкова політика, фіскальна політика, фіскальна ефективність, спрощена система оподаткування, єдиний податок.

Загальна постановка проблеми. Малий бізнес є невід'ємною складовою високорозвиненої ринкової економіки, атрибутом сучасної моделі ринкового господарства, який надає економіці гнучкості, мобілізує значні фінансові та виробничі ресурси, створює сприятливе середовище для конкуренції. Найвагомішими перевагами малих підприємств порівняно із середніми і великими є те, що вони мобільніші до змін в економіці, здатні оперативнo освоювати нові види виробництва, забезпечують швидку окупність інвестованого капіталу та не потребують складної процедури реєстрації. Важлива економічна роль малого бізнесу полягає у створенні великої кількості нових робочих місць та сприянні соціально-економічному розвитку малих населених пунктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку малого підприємництва як визначального фактора існування конкурентного середовища завжди були в центрі уваги вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема С. Долинського, М. Лобаса, В. Герасимчука, В. Кредісова, А. Щура, Л. Дмитриченко, Л. Васильєвої та ін. Провідними вітчизняними фахівцями, які займаються проблемами оподаткування, є О. Василик, В. Андрущенко, А. Крисоватий, В. Геєць, А. Даниленко, В. Загорський, Ю. Іванов, О. Кириленко, І. Лютий, А. Поддєрьогін, В. Суторміна, В. Федосов, С. Юрія. Останнім часом у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу з'явилося багато публікацій щодо проблемних аспектів спрощеної системи оподаткування в Україні, зокрема праці таких авторів, як Л. Вдовенко, О. Покатаєва, Н. Фліссак, Л. Кузик, С. Лихолат, Т. Чернякова тощо. Проте молододслідженням залишаються питання щодо наукового обґрунтування економічної та соціальної ефективності створення спеціальних режимів оподаткування для малих підприємств, а також

щодо фіскальної спроможності малого бізнесу в Україні.

Наукова новизна статті полягає в обґрунтуванні положень щодо фіскальної неефективності малого бізнесу в Україні на основі узагальнення світового й вітчизняного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Підтримка та розвиток малого бізнесу належать до пріоритетних напрямів економічної політики більшості країн світу. Формами підтримки малого бізнесу у розвинених країнах найчастіше є спеціальні режими оподаткування, пільгові умови кредитування, спрощення процедур реєстрації та звітності, державна підтримка конкуренції на ринку. У багатьох країнах створюються спеціалізовані урядові організації, які мають достатню ресурсну нагоду і повноваження для реалізації програм розвитку малого бізнесу (Національне агентство з обслуговування малого бізнесу у Великій Британії; Агентство малого і середнього підприємництва в Японії; Департамент ремісництва, малого і середнього підприємництва в Польщі). В Україні такого спеціального органу немає, завдання підтримки малого бізнесу покладено на Кабінет Міністрів України відповідно до Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва» [7].

Дані табл. 1 свідчать про те, що кількість малих і середніх підприємств в Україні та їхня частка серед усіх підприємств на сьогодні майже не відрізняються від показників країн ЄС. Зокрема, частка малих та середніх підприємств у загальній кількості зареєстрованих підприємств становить в Україні 99 %, а їхня кількість на 1 тис. населення – 66, що відповідає нормам ЄС. Крім того, частка населення, зайнятого на малих та середніх підприємствах, майже однакова у ЄС і в Україні. Однак частка ВВП, створена малими й середніми підприємствами, значно нижча за аналогічний показник у країнах ЄС, оскільки в

Таблиця 1. Показники розвитку малого та середнього бізнесу в ЄС та Україні станом на 1 січня 2010 р. [1; 4; 5]

Показник	ЄС	Україна		
		всього	середні підприємства	малі підприємства та ФОП
Частка ВВП, створена малими та середніми підприємствами, %	85	55	35	20
Частка працездатного населення, зайнятого на малих та середніх підприємствах, %	75	74	23	51
Частка малих та середніх підприємств у загальній кількості підприємств, %	99	99	6	93
Кількість малих та середніх підприємств на 1 тис. населення, од.	69	66	1	65

Україні близько половини ВВП створюється великими системними підприємствами. Зазначимо, що частка працездатного населення, зайнята у суб'єктах малого підприємництва (малі підприємства та ФОП) становить в Україні 51 %, а частка ВВП, створена цими суб'єктами господарювання, – лише 20 %. Така невідповідність свідчить про недостатню розвиненість малого бізнесу, обмеженість конкурентного середовища та недосконалість макроекономічної політики держави щодо малого бізнесу.

З усіх видів макроекономічної політики податкова політика найбільшою мірою визначає умови функціонування малих підприємств в Україні, оскільки прямо впливає на їхні фінансові результати та інвестиційні можливості. За даними статистичних опитувань, оподаткування посідає перше місце серед проблем, що заважають розвитку малого бізнесу [6, с. 3]. При цьому найбільш несприятливим фактором підприємці вважають складність податкової системи та нестабільність вимог до звітності, на другому місці – високе податкове навантаження.

Необхідність створення спеціальних режимів оподаткування для малих та мікропідприємств протягом останнього десятиріччя стала очевидною не лише для розвинених країн, а й для країн, що розвиваються. При цьому для перших характерним є застосування прогресивної ставки податку на прибуток, натомість країни, які розвиваються, частіше використовують спрощені системи оподаткування, що зумовлено необхідністю особливої уваги до проблем малих підприємств у період становлення економічних відносин у країні. Доцільність застосування сприятливої системи оподаткування для малого бізнесу зумовлена його економічною природою, зокрема, такими чинниками:

– обмежені можливості зовнішнього фінансування, переважання власних коштів у структурі інвестиційних ресурсів. В Україні менше 20 % суб'єктів малого підприємництва використовують банківські кредити, що пов'язано, насампе-

ред, з недостатньою пропозицією послуг мікрокредитування та високими вимогами банків до забезпечення кредитів. Випуск боргових цінних паперів в Україні є недоступним навіть для середніх підприємств, оскільки вимагає значних витрат. Таким чином, зменшене податкове навантаження на малий бізнес підвищує потенційні можливості самофінансування підприємств;

– складність ведення професійного бухгалтерського та податкового обліку. Українська податкова система є однією з найскладніших у світі, тому справляння податків у загальному режимі є непомірним тягарем для малих підприємств. На практиці більшість українських підприємців неспроможні сплатити за послуги професійного бухгалтера, тому ведуть податковий облік і сплачують податки самостійно;

– провідна роль у забезпеченні зайнятості населення. На малих підприємствах працює переважна частина зайнятого населення України. Власники малого бізнесу самостійно створюють робочі місця собі та іншим, позбавляючи державу необхідності опікуватись забезпеченням робочих місць або виплат із безробіття. Значення цього чинника особливо зростає у кризовий та післякризовий періоди, коли великі й середні підприємства скорочують працівників, внаслідок чого зростає безробіття. Малий бізнес також створює передумови для регіонального розвитку, оскільки в багатьох селах і містечках України малі підприємства є єдиною можливістю працевлаштування.

Підтримка малого бізнесу у сфері оподаткування в Україні здійснюється у вигляді запровадження спрощеної системи оподаткування, яку станом на 1 січня 2011 р. обрали близько 40–45 % суб'єктів малого підприємництва [4]. Крім України спрощену систему оподаткування у вигляді сплати єдиного податку застосовують у багатьох країнах, серед яких Росія, Італія, Франція, Словаччина, країни СНД і Латинської Америки тощо. За 12 років свого існування в Україні спро-

щена система довела свою ефективність з погляду стимулювання ділової активності підприємців. За цей час частка малих та мікропідприємств у країні збільшилась з 4 % до 51 % загальної кількості зареєстрованих підприємств, а частка ВВП, створена у малому бізнесі, – з 1 % до 20 % [4].

Необхідно зазначити, що ми не підтримуємо думку про ідеальність спрощеної системи оподаткування. Досвід оподаткування малого бізнесу в Україні свідчить про такі основні прогалини спрощеної системи, за що її критикують: зловживання з боку підприємців, недостатній обсяг сплати соціальних внесків підприємцями та низька фіскальна роль спрощеної системи. Зловживання здебільшого виражаються у формі створення фіктивних суб'єктів господарювання, приховування доходів, що перевищують норму для спрощеної системи та участь у схемах переведення грошей у готівку. Ці проблеми частково вирішуються за допомогою вжиття таких заходів:

- збільшення ставки єдиного податку і граничної межі валового доходу суб'єктів малого підприємництва;
- підвищення банківського контролю за грошовими потоками;
- впровадження відповідальності підприємців за здійснення фіктивних операцій та інші порушення норм спрощеної системи оподаткування;
- спрощення процедури ліквідації суб'єктів малого підприємництва.

Питання щодо обсягу соціальних платежів суб'єктів малого підприємництва постало в Україні давно, але особливо загострилося під час фінансової кризи через дефіцит Пенсійного фонду та фондів соціального страхування. Значним позитивним кроком у вирішенні цього питання стало запровадження з 1 січня 2011 р. єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, який, згідно з законодавством, не входить до системи оподаткування, тобто порядок його нарахування, обчислення і сплати не регулюється податковим законодавством [8]. Певними недоліками сплати єдиного внеску є досить складна форма звіту та щомісячне звітування, до плюсів можна віднести можливість електронного звітування. За умови подання обох звітів (про сплату єдиного податку та єдиного внеску) в електронному вигляді витрати часу підприємців значно скорочуються. З іншого боку, впровадження додаткових соціальних платежів понад ставку єдиного податку має в Україні також певні негативні наслідки, зокрема щорічне зменшення кількості найманих працівників у платників єдиного податку починаючи з 2008 року.

Окремої уваги заслуговує розгляд питання про фіскальну неефективність спрощеної системи оподаткування, на якій неодноразово наголошують представники державної влади. За даними 2009 р., сектор малого бізнесу, що працює на спрощеній системі оподаткування, в якому зайнято 13 % працездатного населення, формує лише 1,2 % доходів зведеного бюджету [3]. Цілком очевидно, що розрив між фіскальним тиском на підприємців, що працюють на загальних засадах, і тих, хто обрав єдиний податок, не має бути настільки глибоким, тому питання про збільшення ставок єдиного та фіксованого податків залишається актуальним. Проте, на нашу думку, оподаткування малих підприємств має, перш за все, виконувати не фіскальну, а регулюючу та стимулюючу функції.

Світовий досвід показує, що основним завданням великих підприємств є створення ВВП, у той час як малі підприємства більш ефективно забезпечують зайнятість населення. Таким чином, малі підприємства априорі не можуть ефективно виконувати фіскальну функцію, тому збільшення податкового навантаження на них є безрезультатним з фіскального погляду. Негативний ефект від збільшення фіскального тиску на малий бізнес у вигляді зростання безробіття та соціальної нестабільності, як правило, перевищує позитивний ефект у вигляді збільшення податкових надходжень. Саме цим зумовлений нерівномірний розподіл податкового навантаження між великими і малими підприємствами на користь останніх у більшості країн світу (табл. 2).

Таблиця 2. Концентрація податкових надходжень від великих підприємств у деяких країнах світу [5]

Країна	Частка платників податків, %	Частка податкових надходжень, %
Іспанія	0,1	40,2
Бразилія	0,35	80,0
Аргентина	0,1	49,0
Болгарія	0,1	51,4
Кенія	0,4	61,0
Бенін	1,0	90,0

Встановлення більшого податкового навантаження на великі підприємства порівняно з малими у країнах, що розвиваються, має наукове обґрунтування. З ринкової точки зору великі підприємства є більш ефективними, що пояснюється ефектом масштабу, високим рівнем поділу праці, розширеними можливостями фінансування тощо. Тому, на перший погляд, закономірною видається доцільність зміщення податкового навантаження з великого на малий бізнес із метою переміщення виробництва на більш ефективні підприємства. Проте докладніший аналіз дає змогу дійти висновку, що це справедливо лише

за умови, якщо гранична соціальна цінність податкових надходжень (*marginal social value of tax revenue*) є порівняно низькою. У випадку, якщо цей показник є високим (як, наприклад, в Україні та більшості країн, що розвиваються), оптимальною є стратегія створення податкових привілеїв для малого бізнесу порівняно з великим. Чим вищою є гранична соціальна цінність податкових надходжень у країні, тим більш вираженим має бути розрив у податковому навантаженні великого й малого бізнесу на користь малих підприємств [9].

Отже, незважаючи на певні недоліки, спрощена система оподаткування на сьогодні не має в Україні ефективнішої альтернативи, тому, на нашу думку, залишиться актуальною принаймні протягом найближчого десятиріччя.

На сьогодні в Україні діють три режими спрощеного оподаткування для суб'єктів малого підприємництва: єдиний податок (для фізичних осіб – підприємців за ставкою від 20 до 200 грн на місяць та для юридичних осіб – за ставкою 6 % виручки, якщо платник єдиного податку є платником ПДВ, і за ставкою 10 %, якщо не є платником ПДВ), фіксований податок (для фізичних осіб – підприємців за ставкою від 20 до 100 грн на місяць), фіксований сільськогосподарський податок (0,03–0,45 % від грошової оцінки землі на рік).

Незважаючи на прийняття у 2010 р. Податкового кодексу та нового Бюджетного кодексу, реальних змін у законодавчих умовах оподаткування малого бізнесу не відбулося. Через масове невдоволення підприємців змінами у податковій політиці, з кодексу було повністю вилучено главу про єдиний податок. Отже, чинними залишились нормативно-правові акти, що визначають основи спрощеної системи оподаткування, зокрема Указ Президента від 3 липня 1998 р. «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва», а також окремі абзаци Декрету Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992 р. «Про прибутковий податок з громадян». Складність ситуації зумовлена тим, що всі три режими спрощеного оподаткування для суб'єктів малого підприємництва регулюються різними нормативно-правовими актами. На думку більшості експертів, одночасне засто-

сування цих документів зумовлює низку проблем та виникнення суперечностей між їхніми нормами, які можуть трактуватися податковими адміністраціями по-різному. Так, суперечать одне одному положення щодо норм звітності й декларування платників єдиного податку, застосування касових апаратів, здійснення перевірок податковими органами. До згорання малого бізнесу можуть призвести норми щодо неможливості віднесення юридичними особами до валових витрат послуг та товарів, придбаних у підприємців, які працюють на єдиному податку, які вступають в дію з 1 квітня 2011 р. Експерти прогнозують, що це може призвести до ліквідації значної кількості підприємців [2]. Зважаючи на наявні проблеми, першочерговим завданням є впорядкування законодавчої бази щодо оподаткування малих підприємств та усунення суперечностей у фіскальній політиці щодо малого бізнесу.

Висновки. Функціонування спеціальних податкових режимів для суб'єктів малого бізнесу дає змогу максимально спростити облік цих суб'єктів, контроль за їх оподаткуванням, а також знизити податкове навантаження на малий бізнес. За умови чинного податкового законодавства в Україні спрощена система оподаткування є оптимальним способом стягнення податків з малого бізнесу, оскільки загальна система оподаткування є надто складною й обтяжливою. Економічні показники розвитку малих підприємств в Україні свідчать про те, що вони не можуть ефективно виконувати фіскальну функцію. Проте, як доводить практика розвинених країн, макроекономічна політика щодо малого бізнесу повинна перш за все враховувати не фіскальні функції, а здатність малих підприємств створювати стійкий позитивний соціально-економічний ефект. Таким чином, на сьогодні основним завданням податкової політики в Україні залишається формування умов для розвитку малого бізнесу, що сприятиме подальшому розвитку підприємницької діяльності в Україні, збільшенню надходжень до бюджету, створенню конкурентного середовища та усуненню схем зловживання спрощеною системою.

1. Васильєва Л. М. Розвиток малого підприємництва в зарубіжних країнах / Л. М. Васильєва // Держава та регіони. Секція: Економіка та підприємництво. – 2009. – № 7. – С. 56–60.
2. Клименко О. Новий Податковий кодекс: знищення малого та середнього бізнесу чи перехід його «в тінь» / О. Клименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.politika.sp.ua/list/ua/news/0/3697.html. – Назва з екрана.
3. Молдован О. Єдиний податок: скасувати не можна реформувати / О. Молдован [Електронний ресурс] // Економічна правда. – Режим доступу : www.epravda.com.ua/publications/2010/04/30/234326/. – Назва з екрана.
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua. – Назва з екрана.
5. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.imf.org. – Назва з екрана.
6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про державну підтримку і розвиток малих та середніх підприємств в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

7. Про державну підтримку малого підприємництва: Закон України від 19.10.2000 р. № 2063-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. – Назва з екрана.
8. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. – Назва з екрана.
9. Gersovitz M. The Size Distribution of Firms, Cournot, and Optimal Taxation / M. Gersovitz // IMF working paper 09/156. – 2006. – 28 p.

T. Vui

TAX POLICY FOR SMALL BUSINESS IN UKRAINE

The expediency of special tax regimes for small enterprises is proved, the problems of Ukrainian simplified tax system are analysed, fiscal inefficiencies of small business in Ukraine is identified and the ways to improve the legal framework for taxation of small businesses are suggested in the article.

Keywords: small business, tax policy, fiscal policy, fiscal efficiency, simplified tax system, single tax.

УДК 658

Галицька Е. В., Донкоглова Н. А.

ІМІДЖ ДІЛОВОЇ ЛЮДИНИ ТА ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ЙОГО ФОРМУВАННЯ

У статті визначено сутність категорії «імідж» ділової людини, розглянуто характеристики іміджу, на основі проведеного анкетного вибіркового обстеження з'ясовано ставлення студентів і аспірантів до зазначених складових іміджу ділової людини, оцінено вплив набутих навичок на формування особистості з метою їх застосування у повсякденному житті та у майбутній практичній діяльності.

Ключові слова: імідж, характеристики створення іміджу людини, професійно важливі якості, професійний успіх, вибіркоче обстеження, життєві цінності, стиль.

Вступ

Вплив окремої людини на інших людей залежить не тільки від її розуму, сили волі, культури, а і від того, яке враження вона справляє на оточення, наскільки у неї привабливий вигляд. Велике значення має і те, як образ людини сприймають в її оточенні. Створення позитивного образу (іміджу) відіграє визначну роль у досягненні успіху, спочатку в студентські роки, а пізніше і в практичній діяльності, оскільки у грамотно створеному іміджі узгоджено всі деталі – не тільки зовнішні атрибути (стиль одягу, зачіска, аксесуари), а й голос, манери поведінки тощо. Відповідність ділового іміджу професійній діяльності фахівця – це довгостроковий внесок у професійний і особистий успіх.

Слово «імідж» (англ. *image*, від лат. *imago* – «образ, вигляд») – цілеспрямоване формування

образу (обличчя, предмета, явища) з метою емоційно-психологічного впливу. Імідж – це «візитна картка», створювана нами для інших, враження, яке ми розраховуємо викликати у оточення [3; 7].

Постановка проблеми та отримані результати

Під час викладання навчального курсу «Ділова етика» студенти 2 року навчання напряму «Фінанси і кредит» мали високу мотивацію та зацікавленість у набутті знань та навичок щодо створення іміджу ділової людини. Це й спонукало авторів статті акцентувати увагу на такому важливому питанні.

Імідж – поняття, яке охоплює багато характеристик людини. Серед них виокремлюють найсуттєвіші: вихованість, ерудицію, професіона-